

Motion till riksdagen
2005/06:A271

av Lars Ohly m.fl. (v)

En förnyad arbetsmarknadspolitik

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Aktivlinjen	2
4	En förändrad arbetsmarknad	2
5	Dagens arbetsmarknadspolitik	3
6	Ändrade förutsättningar i ekonomi och arbetsliv	4
7	En ny arbetsmarknadspolitik behövs.....	5

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att tillsätta en utredning för översyn av arbetsmarknadspolitikens mål och medel.

3 Aktivlinjen

Arbetslinjen är grundläggande i den svenska arbetsmarknadspolitikerna och innebär att aktiva åtgärder som syftar till att slussa de arbetslösa vidare till ett arbete prioriteras framför passivt kontantstöd. Arbetslösa som inte hittar ett arbete skall erbjudas utbildning, praktik eller i vissa fall en subventionerad anställning som förbättrar förutsättningarna att få ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

Sverige har traditionellt satsat en stor andel av medlen som används till arbetsmarknadspolitik på aktiva åtgärder. Vägledande för politiken har varit en insikt om att effektiv matchning i kombination med insatser som förhindrar att människor slås ut från arbetsmarknaden genom långa arbetslöshetsperioder spelar en avgörande roll för produktivitet och tillväxt i ekonomin.

Aktivlinjen i arbetsmarknadspolitikerna bidrog till den i internationell jämförelse mycket låga arbetslösheten och det höga arbetskraftsdeltagandet i Sverige som framför allt präglade 1960-, 1970- och 1980-talen.

4 En förändrad arbetsmarknad

Under 1990-talet har arbetslösheten ökat och arbetskraftsdeltagandet minskat jämfört med tidigare perioder. Oberoende av konjunkturer har obalans på 6–8 % (öppet arbetslösa och i åtgärder) etablerats på den svenska arbetsmarknaden, en fördubbling jämfört med föregående decennier. Andelen sysselsatta har minskat från ca 84 % i slutet av 1980-talet till ca 77 % i dag. Dagens arbetsmarknad utmärks av historiskt höga arbetslöshetsstal. Även om Sverige i internationell jämförelse fortfarande har lägre arbetslöshet och fler människor sysselsatta än de flesta länder, har skillnaderna minskat väsentligt. Om regeringens mål om högst 4 % öppet arbetslösa och minst 80 % sysselsatta verkligen skall kunna uppnås krävs kraftfulla insatser.

Mer än 1 miljon människor i yrkesaktiv ålder har i dag ingen eller en mycket svag förankring på arbetsmarknaden. Orsakerna till detta är flera. Cirka 380 000 är arbetslösa eller i åtgärder, ca 120 000 är långtidssjukskrivna (mer än 6 månader) och 540 000 erhåller sjukersättning eller sjukbidrag. Jämfört med situationen på 1970- och 1980-talen innebär detta en betydande ökning av antalet människor som inte platsar i arbetslivet och som riskerar permanent utslagning. Framför allt ökar andelen långtidssjukskrivna och

arbetslösa. Jämfört med 1980-talet är det i dag ca 250 000 fler i yrkesaktiv ålder som antingen är arbetslösa eller långtidssjukskrivna.

Utmärkande för dagens arbetsmarknad är de högre trösklarna in i arbetslivet som försvårar en etablering i arbetslivet för alltför många grupper på arbetsmarknaden. Inte minst gäller detta människor med besvär och nedsatt arbetsförmåga. Det är en växande grupp dessutom. I SCB:s arbetskraftsundersökningar har andelen av arbetskraften som klassificeras som arbetsoförmögna ökat från ca 150 000 personer i början av 1990-talet till ca 400 000 personer år 2003. I rapporten Ohälsa och sysselsättning gör LO bedömningen att det i dag finns minst 200 000 personer som inte får plats i arbetslivet på grund av nedsatt arbetsförmåga, men som skulle kunna göra en arbetsinsats förutsatt att deras arbetskraft efterfrågades.

Utanförskapet har många ansikten. Klasstillhörighet har alltid spelat en avgörande roll för risken att drabbas av arbetslöshet, arbetare är mera utsatta än tjänstemän. I växande utsträckning sorteras människor även efter kön, etnicitet och ålder. Kvinnors förvärvsfrekvens är väsentligt lägre än männens, kvinnor får oftare än män nöja sig med deltidsarbete och tillfälliga anställningar, varannan LO-kvinna under 30 år har ett tidsbegränsat arbete. De osäkra anställningarna, som främst erbjuds kvinnor, har ökat med närmare 50 % sedan början av 1990-talet. Invandrare har en påtagligt lägre sysselsättningsgrad och högre arbetslöshet än inrikesfödda. För invandrare från utomeuropeiska länder är sysselsättningsgraden efter så lång tid som 10 år i Sverige bara 50 %, och för invandrare från de nordiska länderna under 70 % efter 20 år i Sverige. Ungdomars arbetslivsdebut tenderar att senareläggas alltmer, och för många ungdomar är en rundgång mellan perioder av arbetslöshet och tillfälliga, osäkra anställningar det alternativ som arbetsmarknaden erbjuder. För den äldre arbetskraften ökar utslagningen från arbetslivet och arbetsmarknaden snabbt efter 55 år.

Diskrimineringen på arbetsmarknaden är omfattande, med ökad segregering och utanförskap för stora grupper av befolkningen som följd.

5 Dagens arbetsmarknadspolitik

Kraven på arbetsmarknadspolitik har ökat i takt med att arbetsmarknaden försämrats, men resurserna för att upprätthålla arbets/aktivlinjen har inte ökat i motsvarande grad. Jämfört med situationen på 1970- och 1980-talen har andelen arbetslösa som deltar i aktiva åtgärder, erbjuds arbetsmarknadsutbildning eller subventionerad anställning, minskat kraftigt under senare år. Under 1970- och 1980-talen uppgick andelen arbetslösa som deltog i konjunkturberoende program till 40–50 % av totala antalet arbetslösa. Med början under 1990-talet har andelen successivt minskat, men en viss ökning kan noteras det senaste året. Det är svårt att tolka detta som något annat än en lägre ambitionsnivå i arbetsmarknadspolitik. Anpassningen till krympande resurser försvårar kampen mot arbetslösheten och politiken för full sysselsättning.

Fel! Okänt namn på

I stället har teorier om sökaktiviteter och sökbeteende fått en mera framskjuten plats i utformningen av arbetsmarknadspolitiken. Fokus på den enskildes egna aktiviteter och stöd till självhjälp är centrala inslag i dagens arbetsmarknadspolitik. Även om arbetsmarknadspolitikens nuvarande inriktning med betoning på individens egna aktiviteter har värdefulla poänger, kan den samtidigt lätt leda till en ökad individualisering av problem som i grunden är strukturella.

6 Ändrade förutsättningar i ekonomi och arbetsliv

De högre arbetslöshetsnivåer som etablerats på arbetsmarknaden kan svårigen förklaras uteslutande som effekter av 1990-talskrisen eller som konsekvenser av normalt förekommande konjunkturvariationer. Uppenbart är att strukturella förändringar i ekonomin och i arbetslivet ligger bakom en betydande del av dagens höga arbetslöshetstal och sjunkande sysselsättningsgrader. För detta talar svårigheterna att pressa tillbaka nivåerna till dem som vi normalt förknippar med full sysselsättning.

Under loppet av 1980- och 1990-talen har det ekonomisk-politiska landskapet ändrats i grunden vilket har fått till följd att det blivit svårare att nå målet full sysselsättning. LO-ekonomerna konstaterar i en debattartikel att 1990-talets omläggning av den ekonomiska politiken inte har givit de sysselsättningsresultat som ställdes i utsikt.

Varken EU-medlemskapet eller liberaliseringen av marknaderna, en självständig riksbank eller inflationsmål som prioriteras, har underlättat en politik för full sysselsättning. Det har inte heller hjälpt att löntagarna tagit sitt ansvar och skruvat ned löneökningstakten. Och med mer av kamerala inslag i politiken, bl.a. den nuvarande utformningen av statens utgiftstak, har det blivit svårare att få fram resurser för att motverka arbetslöshet och för att stimulera efterfrågan i ekonomin.

Det är inte svårt att instämma i LO-ekonomernas kritik. De institutionella förändringarna under 1990-talet har inneburit att politikens räckvidd och förmåga begränsats. En ”tvångströja”, om man så vill, har satts på politiken. Konkurrenstrycket och lönsamhetskraven i ekonomin och näringslivet har samtidigt skärpts genom den pågående internationaliseringen och driver på effektivitets- och produktivitetsutvecklingen i arbetslivet. Fokusering på kärnverksamheter och outsourcing av servicefunktioner har blivit vanligare inslag i företagens strategier.

Utvecklingens sociala konsekvenser är påtagliga. När arbetsplatserna strömlinjeformas och arbetskrav och arbetstempo ökar minskar utrymmet i arbetslivet för människor som inte motsvarar de högre ställda kraven. Servicefunktioner och lättare arbetsuppgifter, som tidigare erbjöd reträttplatser för äldre och arbetskraft med reducerad arbetsförmåga, antingen rationaliseras bort eller outsourcas och bildar nya kärnverksamheter i de nya företag som växer fram. Konsekvenserna blir högre trösklar in i arbetslivet och färre re-

trättplatser på arbetsplatserna. Utsorteringen och utslagningen från arbetslivet ökar.

7 En ny arbetsmarknadspolitik behövs

De nya dragen på dagens arbetsmarknad är tydliga. Nya anställningsformer har växt fram, deltidsarbete och tillfälliga anställningar har ökat i omfattning, och betydande skillnader finns i sysselsättning och arbetslöshet mellan regioner och olika kategorier medborgare. Konturerna av ett 20-procentssamhälle blir allt skarpare, där en femtedel av befolkningen i yrkesaktiva åldrar helt saknar eller bara har en svag förankring på arbetsmarknaden och i arbetslivet.

2000-talets arbetsmarknad är spegelbilden av 2000-talets ekonomi och arbetsliv. Dagens aktiva arbetsmarknadspolitik utformades i allt väsentligt mot bakgrund av en arbetsmarknad och ett arbetsliv som såg mycket annorlunda ut. Den var utformad för att fungera effektivt på en arbetsmarknad som präglades av mycket låga arbetslöshetsnivåer och där arbetslösheten främst påverkades av konjunkturvariationer i efterfrågan. På dagens arbetsmarknad, som kännetecknas av väsentligt högre arbetslöshet och med ett betydligt större inslag av strukturella faktorer kommer denna arbetsmarknadspolitik till korta.

Behovet av förnyelse i arbetsmarknadspolitikerna är stort. Utmaningarna av välfärdspolitikerna till följd av framtida demografiska förändringar, när färre skall försörja fler, ställer frågorna om arbetskraftsutbud och arbetskraftsefterfrågan i främsta rummet. Vi behöver fler i arbete och fler arbetade timmar i ekonomin om vi ska klara att uthålligt finansiera välfärdsåtagandena i framtiden. I en långsiktig politik för arbete måste förutsättningar skapas som gör det möjligt för alla medborgare att få en plats i arbetslivet och bidra efter förmåga.

Vänsterpartiet menar att arbetsmarknadspolitikens mål och medel behöver utredas i ljuset av förändrade arbetslivsvillkor och de nya inslagen på 2000-talets arbetsmarknad. Regeringen bör återkomma med förslag om detta.

Stockholm den 3 oktober 2005

Lars Ohly (v)

Lars Bäckström (v)

Lennart Gustavsson (v)

Sermin Özurküt (v)

Berit Jóhannesson (v)

Alice Åström (v)

Anders Wiklund (v)